

Гура Н.О.,

доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та аудиту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ФІНАНСОВІ ВИТРАТИ: НОВА КОНЦЕПЦІЯ ВИЗНАННЯ ТА ПОРЯДОК КАПІТАЛІЗАЦІЇ

Розкрито порядок капіталізації фінансових витрат підприємства, пов'язаних зі створенням кваліфікаційного активу. Запропоновано методику розрахунку капіталізованих фінансових витрат за різних видів позик.

The article deals with the order of capitalization of financial costs associated with the creation of qualifying asset, the method of calculating capitalized financial costs of different types of loans.

Ключові слова: фінансові витрати, капіталізація фінансових витрат, кваліфікаційний актив, проценти за позиками, норма капіталізації.

Діяльність будь-якого підприємства потребує значних витрат на виробництво продукції (робіт, послуг), на забезпечення розвитку виробництва та інших власних потреб. Тому нерідко виникає необхідність у залученні позикових коштів, за користування якими сплачують певні проценти, витрати на які обліковують як фінансові. На сьогодні в обліку на підприємствах розрізняють витрати операційної, фінансової та іншої діяльності. Фінансові витрати, зокрема, включають: проценти за користування позиками банків, банківським овердрафтом; проценти за облігаціями випущеними, векселями виданими; дисконт за облігаціями, амортизацію інших знижок чи премій, пов'язаних із позиками; проценти за фінансову оренду активів тощо.

Облік витрат фінансової діяльності підприємства ведеться на бухгалтерському рахунку 95 “Фінансові витрати”. Як правило, їх не включають до собівартості виготовленої продукції (товарів, робіт, послуг), а визнають витратами поточного звітного періоду. Водночас існує частина фінансових витрат, що капіталізується, тобто включається до складу вартості створюваних підприємством активів, які належать до кваліфікаційних. При цьому зауважимо, що порядок капіталізації фінансових витрат зазнав змін у частині обов'язковості капіталізації.

З огляду на новизну і складність визначення фінансових витрат, які капіталізуються, для вітчизняних бухгалтерів і підприємців це питання потребує окремого розкриття. Зазначимо також, що питанням капіталізації фінансових витрат у літературі приділено незначну увагу — наведемо окремі публікації В.М. Пархоменка, С.Ф. Голова, А. Велша Глена і Г. Шорта Деніела¹.

¹ Пархоменко В. Річна фінансова звітність // Бухгалтерський облік і аудит. — 2005. — № 1. — С. 2—16; Голова С.Ф., Костюченко В.М. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі: Практ. посіб. — К.: Лібра, 2001. — 840 с.; Велш Глен А., Шорт Деніел Г. Основи фінансового обліку / Пер. з англ. О. Мінін, О. Ткач. — К.: Основи, 1999. — 943 с.

Метою статті є розкриття нової концепції капіталізації фінансових витрат і порядку визначення сум, які капіталізуються, за різних умов отримання позик.

Наявність суттєвих особливостей обліку та визнання фінансових витрат призвела до того, що і в міжнародній, і в українській системах стандартизації їм присвячено окремі документи: міжнародний стандарт бухгалтерського обліку (МСБО) 23 “Витрати на позики” та національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку (П(С)БО) 31 “Фінансові витрати”².

Із 2009 року набрали чинності зміни, внесені до МСБО 23, відповідно до яких змінилася концепція визнання фінансових витрат у міжнародних стандартах, а сьогодні необхідні зміни вносяться й до П(С)БО 31. Якщо раніше рішення щодо капіталізації відповідних фінансових витрат або визнання їх витратами звітного періоду підприємство приймало самостійно, визначивши його у своїй обліковій політиці, то тепер капіталізація фінансових витрат, пов'язаних зі створенням кваліфікаційного активу, є обов'язковою для всіх підприємств, крім малих.

Методологічною радою з бухгалтерського обліку при Міністерстві фінансів України схвалено Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку фінансових витрат (*далі* — Методичні рекомендації), у розробці яких автор брав безпосередню участь і які значною мірою стосуються капіталізації фінансових витрат³. Отже, тепер підприємствам потрібно буде обов'язково капіталізувати фінансові витрати в разі створення кваліфікаційного активу, тобто активу, що потребує суттєвого часу для його створення. Суттєвим визнається час, який становить більше трьох місяців.

До кваліфікаційних активів відносять:

— запаси, які потребують суттєвого часу для виготовлення, витрати на виробництво яких обліковують на рахунку 23 “Виробництво” (у тому числі в будівельних організаціях);

— будинки, будівлі, споруди, інші основні засоби, нематеріальні активи, витрати на виготовлення (будівництво) яких обліковують як капітальні інвестиції на однойменному бухгалтерському рахунку 15;

— інвестиційну нерухомість.

Фінансові витрати на виготовлення кваліфікаційних активів, що оцінюються за справедливою вартістю, зокрема біологічних активів, не капіталізують, а відносять до витрат звітного періоду. Тобто, якщо підприємство здійснює капітальні інвестиції у створення нових основних засобів або нематеріальних активів і для цього залучає позикові кошти, воно повинно капіталізувати витрати на проценти за цими позиками (включати ці витрати до складу вартості створюваного активу). Відноситись до поточних витрат капіталізовані фінансові витрати будуть уже після введення в дію створеного активу шляхом нарахування на нього амортизації. Усі інші фінансові витрати включають до складу витрат у тому періоді, в якому вони були здійснені.

² Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 31 “Фінансові витрати”, затв. наказом Міністерства фінансів України від 28.04.2006 № 415. — <http://www.minfin.gov.ua>.

³ *Гура Н.* Облік і капіталізація фінансових витрат // Бухгалтерський облік і аудит. — 2008. — № 1. — С. 55–60.

Поряд із активами, створення яких здійснюється за рахунок фінансових інвестицій, до кваліфікаційних активів відносять запаси, виготовлення яких здійснюється протягом тривалого часу: вино, коньяк, що потребує кілька років (місяців) технологічної витримки (приклад стосовно цих запасів наведено у П(С)БО 31); об'єкти будівництва у будівельних організаціях, для яких ці об'єкти не є основними засобами, а створюваною продукцією; біологічні активи, як довго-, так і короткострокові, що в більшості своїй потребують суттєвого часу для створення і обліковуються згідно з П(С)БО 32 “Біологічні активи”: це зокрема, тварини, дерева, зернові, овочеві та інші культури (згідно з чинною методологією обліку більшість із них обліковують за справедливою вартістю, що звільняє сільськогосподарських виробників від необхідності капіталізувати витрати на позики, пов'язані з їх створенням).

Для більшості вітчизняних підприємств необхідність капіталізувати фінансові витрати є обтяжливою й не вигідною. Протягом останніх трьох років, коли за П(С)БО 31 підприємства у своїй обліковій політиці повинні були визначати, капіталізувати фінансові витрати чи ні, рішення щодо капіталізації приймали здебільшого підприємства з іноземними інвестиціями, які мають подавати звітність і в Україні, і за кордоном. Це можна пояснити особливостями національної економіки, менталітету, а також оподаткування. По-перше, міжнародні стандарти створюються переважно як узагальнення діючої практики обліку в багатьох країнах, тобто і капіталізація фінансових витрат, і визначення тимчасових різниць із податку на прибуток, і формування звіту про рух грошових коштів притаманні країнам із ринковою економікою, оскільки формувалися упродовж певного часу. До України ця практика обліку потрапила в результаті реформування бухгалтерського обліку за міжнародними стандартами і для бухгалтерів є складною й не дуже зрозумілою. По-друге, на сучасному етапі розвитку економіки важливою метою вітчизняних підприємств є зменшення бази оподаткування, зокрема податком на прибуток, тому вони зацікавлені у віднесенні фінансових витрат до витрат поточного періоду. За кордоном, в умовах більш стабільних і надійних економік, підприємці зацікавлені в підвищенні вагомості своєї фірми, збільшенні її активів і капіталу: ці показники нерідко враховують як критерії віднесення підприємств до малих, середніх або великих, їх оцінюють партнери по бізнесу.

І, нарешті, чинні в Україні незручні й недоцільні правила визначення оподаткованого прибутку не стимулюють підприємців до капіталізації фінансових витрат. До набрання чинності П(С)БО 31 усі фінансові витрати відносились до витрат у бухгалтерському обліку й до валових витрат — у податковому. Щодо капіталізованих фінансових витрат у листах Державної податкової адміністрації України надано роз'яснення, згідно з якими ці витрати не включають до складу валових витрат, а відносять до вартості кваліфікаційних активів. Це логічно з точки зору подвійного віднесення цих витрат до складу тих, що зменшують базу оподаткування (вдруге — разом із нарахуванням амортизації), але в листах ДПА України не враховано всі особливості капіталізації. Так, у листі від 10.11.2008 № 23025/7/15-0217 після здійснення слухних посилок на положення Закону України “Про оподаткування

прибутку підприємств”⁴ та положення (стандарт) бухгалтерського обліку 31 та 7 “Основні засоби”⁵ зроблено, на наш погляд, не зовсім правильний висновок: “...якщо облікова політика підприємства передбачає капіталізацію фінансових витрат, пов’язаних зі створенням (ремонт) основних фондів, то виплата відсотків за борговими зобов’язаннями, які фактично здійснені на дату створення таких основних фондів, включається до їх балансової вартості”. Вважаємо, що тут припущено три неточності: по-перше, ремонти не мають стосунку до кваліфікаційних активів; по-друге, відсотки за останній місяць (квартал) створення основного засобу, як правило, сплачуються в наступному періоді й на дату закінчення створення активу можуть бути ще фактично не сплаченими; по-третє, капіталізуватися може не вся сума відсотків, а лише їх частина згідно з методологією визначення капіталізованих фінансових витрат, тому може виникнути різниця між первісною вартістю створеного активу в бухгалтерському й податковому обліку.

Необхідно зауважити, що в Податковому кодексі України подібних помилок немає: згідно з пп. 138.10.5 ст. 138 розділу III “Податок на прибуток підприємств” до витрат включаються всі фінансові витрати, “крім фінансових витрат, які включені до собівартості кваліфікаційних активів відповідно до положень (стандартів) бухгалтерського обліку”⁶.

Як уже зазначалося, визначення капіталізованих фінансових витрат є досить складною процедурою. Якщо підприємство має фінансові витрати, пов’язані й безпосередньо не пов’язані зі створенням кваліфікаційного активу, то капіталізуються всі ці витрати, але до різних витрат застосовується дещо різний порядок розрахунку: до вартості кваліфікаційного активу включається не вся сума фінансових витрат підприємства, а обчислена з урахуванням витрат на створення кваліфікаційного активу і процентних ставок за позиками.

Найпростішою є ситуація, коли підприємство має одну позику, пов’язану зі створенням кваліфікаційного активу. В цьому разі вся сума процентів за позикою включається до собівартості кваліфікаційного активу (це не потребує додаткових пояснень і складних розрахунків). За наявності кількох позик у загальному випадку розмір фінансових витрат, які включаються до собівартості кваліфікаційного активу, визначається за формулою:

$$\begin{aligned} \text{розмір капіталізованих фінансових витрат} &= \\ &= \text{витрати на створення кваліфікаційного активу} \\ &(\text{середньозважена сума інвестиції}) \cdot \text{норма капіталізації}. \end{aligned} \quad (1)$$

Ця формула має дві складові, і щодо кожної з них існує певний порядок розрахунку, який залежить від видів позик, які має підприємство.

Сума витрат на створення кваліфікаційного активу, яка включається до розрахунку, залежить від того, пов’язані чи не пов’язані запозичення підприємства зі

⁴ Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України від 24.12.1994 № 334/94-ВР. — <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

⁵ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби”, затв. наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 № 92. — <http://www.minfin.gov.ua>.

⁶ Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. — <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.

створенням кваліфікаційного активу. Якщо отримані запозичення пов'язані зі створенням кваліфікаційного активу, то витрати на його створення дорівнюють сумі витрат, здійснених протягом періоду створення активу. Тобто якщо, наприклад, протягом трьох місяців кварталу здійснено капітальні інвестиції відповідно на 400 000, 300 000 і 300 000 грн, то загальна сума витрат на створення кваліфікаційного активу дорівнюватиме сумі цих витрат і становитиме 1 000 000 грн.

Якщо запозичення підприємства не пов'язані зі створенням кваліфікаційного активу, то витрати на його створення визначаються як середньозважена сума інвестиції. Для її визначення витрати кожного періоду (місяця) включаються до вартості інвестиції з урахуванням кількості місяців звітної періоду, протягом яких інвестиції були складовою вартості кваліфікаційного активу. В таблиці розкрито порядок визначення середньозваженої суми інвестиції на умовному прикладі (подібний приклад наведено в П(С)БО 31 та в п. 3.4 Методичних рекомендацій).

Таблиця. Порядок визначення середньозваженої суми інвестиції

Місяць	Сума інвестиції, грн	Зважений коефіцієнт інвестиції	Середньозважена сума інвестиції, грн
Липень	400 000	3/3	400 000
Серпень	300 000	2/3	200 000
Вересень	300 000	1/3	100 000
Разом			700 000

Таким чином, середньозважена сума інвестиції визначається за формулою:

$$400\ 000 \cdot 3/3 + 300\ 000 \cdot 2/3 + 300\ 000 \cdot 1/3 = 700\ 000 \text{ (грн)}.$$

Із загальної суми витрат на створення кваліфікаційного активу вираховуються суми отриманих проміжних виплат і цільового фінансування, безпосередньо пов'язаних зі створенням кваліфікаційного активу. Наприклад, якщо за умовами наведеного прикладу підприємство у серпні отримало цільове фінансування, пов'язане зі створенням кваліфікаційного активу, у розмірі 120 000 грн, то витрати на створення кваліфікаційного активу дорівнюватимуть 580 000 грн (700 000 – 120 000).

При створенні кваліфікаційного активу протягом кількох звітних періодів середньозважена сума витрат на його створення в наступному кварталі включає всю суму витрат на створення кваліфікаційного активу в попередньому кварталі разом із сумою капіталізованих витрат на позики в попередньому кварталі. Подібну ситуацію розглянуто у прикладі 4 додатка 2 до П(С)БО 31.

Щодо запасів, які потребують суттєвого часу для виготовлення (незавершене виробництво продукції з тривалим операційним циклом), то витрати на їх створення визначаються як середньомісячна собівартість незавершеного виробництва в поточному місяці, тобто шляхом ділення пополам суми незавершеного виробництва на початок і кінець місяця. Так, якщо незавершене виробництво продукції з тривалим операційним циклом (наприклад, незавершене будівництво в будівельній організації) на початок жовтня становить 10 000 000 грн, а на початок

листопада збільшилося до 10 500 000 грн, то витрати на створення цього кваліфікаційного активу в листопаді визначаються таким чином:

$$(10\,000\,000 + 10\,500\,000) / 2 = 10\,250\,000 \text{ (грн).}$$

Норма капіталізації фінансових витрат визначається як середньозважена величина фінансових витрат на всі непогашені запозичення підприємства протягом звітного періоду, тобто частка від ділення суми фінансових витрат на суму всіх непогашених запозичень підприємства протягом звітного періоду:

$$\text{норма капіталізації} = \frac{\sum_{i=1}^n \text{позика} \cdot \text{відсоток за позику}}{\sum_{i=1}^n \text{позик}}, \quad (2)$$

де i — номер позики;

n — кількість позик.

Норма капіталізації дорівнює проценту за користування позикою, якщо в підприємства є лише одна позика. Якщо підприємство має одночасно позики пов'язану та не пов'язану зі створенням кваліфікаційного активу, то норма капіталізації за кожною з них визначається в розмірі процента за користування кожною з цих позик. Розрахунок норми капіталізації за наявності кількох позик значно складніший і буде наведено нижче. У Методичних рекомендаціях це питання розкрито в розділі 5.

Сума фінансових витрат, які підлягають капіталізації, залежить від кількості й видів позик, а також від термінів створення кваліфікаційного активу та можливого використання запозичених коштів на інвестування.

При отриманні підприємством позики для створення кваліфікаційного активу капіталізації підлягає вся сума фінансових витрат, пов'язаних з цією позикою. Тобто якщо підприємство отримало банківську позику в сумі 300 000 грн терміном на один рік за ставкою процента 14 % річних, то норма капіталізації становить 0,14 і протягом року буде сплачено проценти за позику в сумі 42 000 грн ($300\,000 \cdot 0,14$). Уся сума фінансових витрат (42 000 грн) підлягає капіталізації.

Капіталізація фінансових витрат здійснюється лише протягом періоду створення кваліфікаційного активу. Тобто якщо зазначену вище позику отримано в січні терміном на один рік, а створення кваліфікаційного активу здійснювалося впродовж восьми місяців (із січня до серпня), то капіталізації підлягають проценти за позику, сплачені протягом терміну створення кваліфікаційного активу, а саме з січня до серпня:

$$300\,000 \cdot 0,14 \cdot 8/12 = 28\,000 \text{ (грн).}$$

В наступні місяці, після закінчення терміну створення кваліфікаційного активу, сплачені проценти за позику треба визнавати фінансовими витратами відповідного звітного періоду.

У разі інвестування частини запозиченої суми з метою отримання доходу від інвестиції сума отриманого доходу виключається з суми витрат, які підлягають капіталізації. Якщо, за умовою наведеного прикладу, підприємство інвестувало

100 000 грн на шість місяців (із березня до вересня) у цінні папери, ставка процента за якими становить 18 % річних, то отриманий дохід за цією інвестицією становить 9000 грн ($100\,000 \cdot 0,18 \cdot 6/12$). Оскільки створення кваліфікаційного активу завершено в серпні, то дохід, отриманий у вересні (1500 грн), не вираховується з фінансових витрат. Тобто із суми фінансових витрат вираховується дохід від інвестиції за п'ять місяців (7500 грн), і капіталізації підлягатимуть витрати в розмірі 20 500 грн ($28\,000 - 7500$).

Якщо підприємство має декілька позик, не пов'язаних зі створенням кваліфікаційного активу, фінансові витрати, що підлягають капіталізації, визначаються шляхом множення середньозваженої суми інвестиції на норму капіталізації фінансових витрат:

$$\text{середньозважена сума інвестиції} \cdot \text{норма капіталізації}.$$

В цьому разі норма капіталізації фінансових витрат визначається як середньозважена величина фінансових витрат, тобто у повній відповідності з визначенням поняття “норма капіталізації” за формулою (2).

У додатках до П(С)БО 31 та Методичних рекомендацій є приклади подібних ситуацій. Нижче наведено приклад за даними таблиці, коли середньозважена сума інвестиції становить 700 000 грн. При цьому підприємство має зобов'язання за облігаціями на суму 100 000 грн за ставкою процента 12 % та зобов'язання за довгостроковим векселем на суму 240 000 грн за ставкою процента 10 % річних.

Норма капіталізації фінансових витрат за квартал визначається за формулою:

$$(100\,000 \cdot 0,12 \cdot 3/12 + 240\,000 \cdot 0,1 \cdot 3/12) / 100\,000 + 240\,000 = 0,026, \\ \text{або } 2,6 \%$$

Капіталізації підлягатимуть фінансові витрати в сумі:

$$700\,000 \cdot 0,026 = 18\,200 \text{ (грн)}.$$

Випадок, коли у підприємства одночасно є позики пов'язані та не пов'язані зі створенням кваліфікаційного активу, — найскладніший. У цьому разі витрати, що підлягають капіталізації, визначаються як сума витрат на позики, пов'язані та не пов'язані зі створенням активу. При визначенні витрат на позики, не пов'язані зі створенням кваліфікаційного активу, із середньозваженої суми інвестиції вираховується сума позик, пов'язаних зі створенням кваліфікаційного активу. Тобто витрати, що підлягають капіталізації, визначаються за формулою:

$$\text{витрати на позики, пов'язані зі створенням кваліфікаційного активу} + \\ + (\text{середньозважена сума інвестиції} - \text{позики, пов'язані зі створенням} \\ \text{кваліфікаційного активу}) \cdot \text{норма капіталізації фінансових витрат,} \\ \text{не пов'язаних зі створенням кваліфікаційного активу.} \quad (3)$$

У прикладах П(С)БО 31 та Методичних рекомендацій розглядається лише одна позика, не пов'язана зі створенням кваліфікаційного активу. Нижче наведено приклад, що включає всі описані вище умови: середньозважена сума інвестиції становить 700 000 грн (табл.), підприємство має банківську позичку для створення кваліфікаційного активу у сумі 200 000 грн терміном на рік за ставкою процента

14 % річних, зобов'язання за нецільовими облігаціями на суму 100 000 грн за ставкою 12 % та зобов'язання за довгостроковим векселем на суму 240 000 грн за ставкою 10 % річних.

Норму капіталізації фінансових витрат, не пов'язаних зі створенням кваліфікаційного активу, визначено вище (0,026). Витрати на позики, пов'язані зі створенням кваліфікаційного активу, за квартал становлять:

$$200\ 000 \cdot 0,14 \cdot 3/12 = 7000 \text{ (грн)}.$$

Витрати, які підлягають капіталізації, становитимуть:

$$7000 + (700\ 000 - 200\ 000) \cdot 0,026 = 7000 + 13\ 000 = 20\ 000 \text{ (грн)}.$$

Загальна сума фінансових витрат за квартал буде меншою, ніж визначена сума витрат, які підлягають капіталізації:

$$7000 + 100\ 000 \cdot 0,12 \cdot 3/12 + 240\ 000 \cdot 0,1 \cdot 3/12 = 16\ 000 \text{ (грн)}.$$

Оскільки сума фінансових витрат, що підлягає у звітному періоді включенню до собівартості кваліфікаційного активу, не може перевищувати загальної суми фінансових витрат цього звітного періоду, то капіталізувати можна лише 16 000 грн.

Якби загальна сума фінансових витрат була більшою за суму витрат, які підлягають капіталізації (наприклад, 22 500 грн), то некапіталізовану суму фінансових витрат (2500 грн) треба віднести до витрат періоду.

Зауважимо також, що у примітках до річної фінансової звітності до розділу III “Капітальні інвестиції” включено додаткові рядки 341 “Капіталізація фінансових витрат” і 342 “Річна (або середньорічна) норма (норми) капіталізації”.

Підбиваючи підсумок, зазначимо таке. Зміна порядку визнання фінансових витрат призвела до необхідності обов'язкової капіталізації фінансових витрат, пов'язаних зі створенням кваліфікаційного активу. У міжнародній практиці це є звичною процедурою, що дає змогу підприємствам збільшити вартість своїх активів, а отже, і валюту балансу. Для вітчизняних підприємців, більше зацікавлених у зменшенні бази оподаткування, ніж у збільшенні активів, ця процедура є досить складною й обтяжливою як з точки зору методики визначення розміру капіталізованих витрат, так і з точки зору заплутаного порядку оподаткування. У статті розкрито проблеми капіталізації фінансових витрат в Україні та запропоновано методологічні підходи до визначення капіталізованих фінансових витрат як нової для країни ділянки обліку залежно від загальної суми фінансових витрат і зв'язку запозичень підприємства зі створенням кваліфікаційного активу, від витрат на створення кваліфікаційного активу й терміну його створення тощо.